

gije diseminacije reformnoga učenja u hrvatskim zemljama i među iseljenim Hrvatima, konstatirajući da su u cijelosti odgovarali europskim trendovima.

U posljednjoj cjelini „Proturreformacija i katolička obnova u hrvatskim povijesnim zemljama“ autor se analitički osvrnuo na procese proturreformacije i katoličke obnove, koji teku usporedno s reformacijom. Pritom posebice ističe važnost djelovanja Družbe Isusove, koja je imala značajnu ulogu u katoličkoj obnovi u hrvatskim povijesnim zemljama, te istražuje djelovanje i učinke dvaju moćnih oružja proturreformacijske aktivnosti Rimokatoličke crkve: inkvizicije i Popisa zabranjenih knjiga (*Index Librorum Prohibitorum*).

Na temelju svega navedenog potpuno se plauzibilnim nadaje autorov zaključak da su kao trajna baština reformacije u hrvatskim zemljama ostali poziv humanista i reformatora na povratak k *Svetome pismu*, prijevod i djelomično tiskanje *Biblije* u Biblijskome zavodu u Urachu, osnivanje i institucionalizacija evangeličkih i reformiranih crkava te bogata književna produkcija reformatora, koja je ostavila neizbrisiv pečat u hrvatskoj, gradišćanskohrvatskoj, mađarskoj, njemačkoj i talijanskoj književnosti.

Na koncu bi vrijedilo istaknuti da knjiga *Reformacija u hrvatskim zemljama u europskom kontekstu* nije samo originalan autorski rad nastao kao plod autorova višegodišnjeg predanog bavljenja reformacijskom problematikom, već na određen način predstavlja i kolaborativno djelo čitave njegove obitelji. Tako je autorov sin Daniel u dodatku preveo Pravila *Indeksa o zabranjenim knjigama*, kći Kristina zaslužna je za vrlo efektno grafičko oblikovanje knjige, dok je njegova pokojna supruga Ljubinka bila ne samo korektorica knjige, već i neumoran *spiritus movens* čitava autorova života i profesionalnog djelovanja. Stoga je ova knjiga i trajni zalag zahvalnosti i vječna čuvarica njezine uspomene.

Zrinka Blažević

Nedovršena kroatizacija dijelova istočne Slovenije

Boris Golec, Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem: po sledeh hrvaškega lingvonima in etnonima v Beli krajini, Kostelu, Prekmurju in Prlekiji (Thesaurus mermoriae, Opuscula 3), Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012., 174 str.

Knjiga koju je napisao Boris Golec, jedan od najpoznatijih slovenskih povjesničara, koji se bavi ranonovovjekovnom poviješću, govori o nedovršenoj kroatizaciji dijelova istočne Slovenije između 16. i 19. stoljeća, odnosno o tragovima hrvatskog lingvonima i etnonima u Beloj krajini, Kostelu, Prekmurju i Prlekiji. Zbog čega je ova knjiga važna? Naime, u svim nacionalnim historiografijama postoje propuštena pitanja, neobrađena zbog oskudne dokumentiranosti ili zbog „političke korektnosti“. Za nacionalnu je povijest ponekad „nezahvalno“ obrađivati one pojave na vlastitom teritoriju i u dijelu narodnog tijela koje su se u prošlosti nazivale jednako kao i prostor, jezik i ime nekog drugog modernog naroda, posebice susjednog i po jeziku srodnog, iako se možda radi

o vremenski udaljenoj ili čak o minornoj pojavi. Slovenci i Hrvati u tom smislu nisu izuzetak.

U hrvatskoj je historiografiji na rub potisnuta autoidentifikacija „Slovenci“ za stanovnike povijesne Slavonije (koja obuhvaća današnju tzv. sjeverozapadnu Hrvatsku) te ime njihova (kajkavskog) jezika, koji se još u 17. stoljeću nazivao „slovenski/slovinski“. Sa sličnim se problemom susreće slovenska historiografija, u kojoj je donedavna nedostajala sustavna obrada pitanja otkada se i zašto stanovništvo Bele krajine i Kostela (jugoistočni dio Kranjske) u ranom novom vijeku autoidentificiralo kao Hrvati, a svoj jezik nazivalo hrvatskim, o čemu piše još J. W. Valvasor u *Slavi vojvodine Kranjske* iz 1689. Usto je objavljivanje brojnih izvora u zadnjim desetljećima na vidjelo iznijelo svjedočenja o raširenosti hrvatskog imena u još dvjema današnjim slovenskim rubnim pokrajinama: kao lingvonima i etnonima u Prekomurju (ugarski dio današnje Slovenije) i samo kao linvonima u Prlekiji (Štajerska).

Monografija koju je napisao Boris Golec pokušava komparativnim metodama i upotrebom najšireg spektra izvora osvijetliti razloge za javljanje i ugasnuće hrvatskog imena u današnjim rubnim slovenskim pograničnim pokrajinama. Autor je pokazao da se hrvatsko ime (lingvonim i/odnosno etnonim) na tim područjima pojavilo kao prolazna, privremena pojava, koja je zamijenila prvobitno slovensko ime (ime s „prednacionalnim“ značenjem). Proširenje hrvatskog imena na rubne slovenske pokrajine bilo je sastavni dio šireg i dugotrajnog procesa imenske kroatizacije, potaknutog geopolitičkim promjenama, uzrokovanim osmanskim teritorijalnim osvajanjima na europskom Jugoistoku u 15. i 16. stoljeću. Na prostoru srednjovjekovne Slavonije, otada politički još uže povezane s ostacima srednjovjekovne Hrvatske (u jadranskom prostoru), hrvatsko ime preuzima mjesto dotadašnjeg primarnog „slovenskog/slovinskog“ imena, najprije kao politička oznaka prostora i njegova slavenskog stanovništva, a tek onda kao naziv za jezik – hrvatsku kajkavštinu, koja se u 16. i dijelu 17. stoljeća primarno nazivala „slovenskim/slovinskim jezikom“.

Dva su temeljna pitanja ove knjige: 1) zašto se hrvatsko ime u ranom novom vijeku moglo usidriti i u četirima pograničnim pokrajinama izvan Slavonije, u današnjoj Sloveniji (što unutar granica Rimskog Carstva, što u dijelu Ugarskog kraljevstva) i 2) zbog čega je ono nakon određenog vremena ondje nestalo. Tri pokrajine – Prlekija, Prekomurje i Bela krajina – ušle su, doduše, u zajednički državni okvir s ostalim slovenskim teritorijem kao posljednje: Bela krajina i Prlekija na prijelomu iz 12. u 13. stoljeće, a Prekomurje tek 1526. S druge strane, sve su četiri pogranične pokrajine, uključivši i Kostel, stoljećima živjele s današnjim hrvatskim prostorom u živahnoj kulturnoj interakciji, kojoj je put prije svega utirala jezična srodnost, a u Prekomurju i zajednički – ugarski politički okvir. Suučinik dvaju međusobno usko povezanih čimbenika – jezičnog i kulturno-jezičnog – u ranom novom vijeku doveo je do različitog intenziteta kroatizacije lingvonima (umjesto slovenskog nastupio je hrvatski), a u trima pokrajinama i do javljanja etnonima Hrvat. U 18. su se stoljeću oni počeli gubiti, da bi naposljetku iščeznuli. Početak, napredovanje i kraj u knjizi opisane „kroatizacije“ ovisili su u najvećoj mjeri o intelektualnoj eliti, ponajviše svećenstvu, a djelomice i plemstvu.

Razlozi za prodor hrvatskog imena, umjesto prijašnjeg slovenskog, u svima četirima pokrajinama bili su slični, no svaka od njih pokazuje i svoje specifičnosti, koje u knjizi posebno objašnjava Boris Golec. Usto se međusobno razlikuju: po vremenskom okviru, dokumentiranosti i stupnju ukorijenjenosti hrvatskog imena u stanovništvu. To ime najprije, još potkraj 16. stoljeća (1598.), nalazimo u Kostelu koji je graničio sa

srednjovjekovnom Hrvatskom. U Prlekiji javlja se tek početkom 18. stoljeća, a najduže je dokumentirano u južnom dijelu Prekomurja, još 1811. Hrvatski etnonim i lingvonim pustili su najdublje korijene u Beloj krajini i Kostelu; unutar Prekomurja stupanj njihove prisutnosti ovisio je djelomice o crkvenoupravnoj podjeli pokrajine na Zagrebačku i Győrsku biskupiju i o konfesionalnoj podjeli stanovništva na katolike i protestante, dok je u Prlekiji zabilježen samo lingvonim „hrvatski“, a ne i etnonim Hrvat. Jenjavanje i ugasnuće hrvatskog imena do konca 18., odnosno početka 19. stoljeća povezani su s više čimbenika. Vrlo važnu ulogu odigrale su politično-upravne i crkvenoupravne reforme, koje su pogranične pokrajine odvučle od utjecaja hrvatskih kulturnih i obrazovnih središta (najviše Zagreba i Varaždina), te nastanak dvaju slovenskih regionalnih književnih jezika – prekomurskog i istočnoštajerskog. Odlučujuća činjenica za ugasnuće hrvatskog imena jest ta da se u ovoj knjizi obrađena područja nisu integrirala u hrvatski politički prostor.

Fenomen je napose Prekomurje, najveća i najmnogoljudnija od četiriju pokrajina u kojima nalazimo pojavu kroatizacije. Budući da je Prekomurje spadalo u Ugarsku, njegovo bi slavensko stanovništvo u procesu formiranja modernog naroda trebalo postati Hrvatima (po analogiji Česi – Slovaci, koje posvuda razdvaja granica Carstva i Ugarske, a vrlo je slična i istom političkom granicom uvjetovana podjela na Hrvate i Slovence), no Prekmurci su se nakon „hrvatske“ faze i faze „regionalnog identiteta“ u 20. stoljeću u potpunosti integrirali u Slovence.

Ova je knjiga ukazala na zanimljivu pojavu promjena identiteta te naziva za jezik i stanovništvo. Pritom se radi o dvostrukom mijenjanju u redosljedu: slovenski – hrvatski – slovenski, da bi naziv s obzirom na povijesni kontekst svaki put imao drugačije značenje. Susrećemo se s prednacionalnim (širim slavenskim), regionalnim, etničkim i naposljetku nacionalnim sadržajem pojmova. „Hrvatstvo“ pograničnih slovenskih pokrajina pojava je koja je ponajviše uvjetovana gravitiranjem tih područja prema kulturnim, duhovnim i obrazovnim središtima u Hrvatskoj te snažnošću hrvatske, poglavito kajkavske kulture, ali i pisane riječi u razdoblju kad je pisani slovenski jezik inferioran u odnosu na susjednu hrvatsku pismenost, a kada je Zagreb kao crkveno i duhovno središte u tim predjelima faktički mnogo utjecajni od udaljenih crkvenih središta kojima su ona administrativno pripadala. Jezična i etnička bliskost stanovništva s dviju strana političke granice (koja 1526. postaje unutarnja granica u istom, habsburškom dinastičkom okviru) dodatno je pogodovala osjećaju zajedničke pripadnosti s hrvatskim predznakom. Značajno je i to što autor na osnovi povijesnih izvora i njihovih interpretacija daje važan doprinos poznavanju formiranja identiteta Slovenaca i njegovih veza s hrvatskim narodom.

Hrvoje Petrić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

47

vol. 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2015.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 47, vol. 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor
Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board
Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 47
vol. 2

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU